

УДК 130.3

Ю.М. Білодід,

кандидат філософських наук, доцент

(Інститут підприємництва та сучасних технологій, м. Житомир)

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР У БОРОТБІ З ТЕРОРИЗМОМ

У боротьбі з тероризмом, поряд із застосуванням сили, необхідно змінити свідомість суспільства. Без таких змін ефективно подолання тероризму неможливе.

Проблема тероризму – одна з найактуальніших у сучасному суспільно-політичному житті планети. Терористичні акції забирають сотні, тисячі життів мирних громадян, дестабілізують політичні системи, спонукають політичні режими різної спрямованості та різного рівня демократизму переважно до силових методів стабілізації суспільного буття. Вихід із становища, в яке потрапило людство на початку ХХІ століття, шукають всі: уряди, відомі політики, представники так званих "силових структур" різних держав, політологи, соціологи, психологи і філософи. Завдання науковців, стосовно цієї проблеми, полягає в розкритті сутності явища в умовах початку ХХІ ст. і моделюванні процесу протидії тероризму з боку урядів та суспільства в цілому. Зроблено в справі аналізу тероризму багато. Найбільшим досягненням у цьому напрямку, на нашу думку, є гіпотеза організаційної моделі сучасного світового тероризму, яка в загальних рисах описана Ю.Марченком: "Терористична мережа будується не за принципом і логікою держави, а за логікою пов'язаних, скоординованих, але не підпорядкованих один одному вузлів, тобто за логікою мережених структур" [1: 62].

Ряд авторів у своїх роботах вказують на ті зрушення у суспільній свідомості, що сприяли появі передумов ідеології тероризму, більше того, висувають оригінальні гіпотези, які моделюють психологію тероризму й показують витоки його ідеології [2: 35]. На основі цього робиться висновок про необхідність ідеологічної та моральної протидії тероризму. Крім того, йдеться про формування філософії антитероризму, постановку перед нею конкретних завдань. "...Докорінна вимога антитерористичної філософії – послідовний спротив тероризму, непримиренна боротьба з ним, його міфологією та ідеологією", – стверджує В. Заболоцький [3: 636]. Разом з тим, у більшості публікацій акцентується увага на аналізі явища тероризму, реальних та уявних суперечностей, що його зумовили, багато уваги приділяється класифікації тероризму за різними логічними основами. Щодо розробки філософії антитероризму публікацій значно менше, можливо, тому що аналізом явища загалом займаються фахівці з політології та суміжних з нею наук. Спробуємо внести свою частку в розуміння цієї проблеми.

Завдяки економічному, соціально-політичному, науково-технічному прогресу ХХ століття світ став єдиним, не досягнувши хоча б відносної духовної та світоглядної однорідності з кардинальних проблем людського буття. Саме тому глибинними причинами появи тероризму більшість авторів вважають глобальні суперечності "Схід-Захід", "Північ-Південь", "Розвинені й ті, що лише стали на шлях розвитку", "Багаті – бідні" тощо. Все це має місце в сучасному непростому суспільному житті, але потрібно пам'ятати інше: "...тероризм як засіб політичної боротьби з'являється не там, де реальні життєві показники надзвичайно низькі, а там, де виникає відчуття бідності, несправедливості та безвиході" [1: 66].

Протистоять одна одній не лише економічні, політичні та військові системи чи елементи цих систем між собою. Об'єктивні суперечності є передумовою появи тероризму, а практика тероризму визріває в головах людей. У сучасному єдиному світі протистоять типи світоглядів, які є складовою ментальності різних народів, різних регіонів, різних віросповідань тощо. І доки людство не сформує світоглядну парадигму, яка б допускала розуміння іншого й терпимість до його іншості, буде існувати постійна передумова виникнення суперечностей, які продукують конфлікти, а відтак, і спокусу вирішити суперечність силовим, у тому числі й терористичним, засобом. І хоча силові методи не дають можливості знайти суперечності, а лише стримують їх та поглиблюють – бажання застосувати силу лишається.

Перш за все, потрібно звернути увагу на те, що якась частина людства, не лише уряди, політики та державні органи, а частина цілого людства, яка складає певну соціальну систему чи коаліцію систем, мають проявити ініціативу у формуванні нової світоглядної парадигми. В якому напрямку необхідно вести роботу для зміни світоглядних настанов?

Серед проблем, які вимагають негайного вирішення, є потреба змін суспільної свідомості у ставленні до проявів тероризму. Тероризм мало засуджувати, мало вимагати від урядів, відповідних державних органів захисту суспільства від тероризму. Необхідно, щоб кожен член суспільства зрозумів свою причетність до справи боротьби з тероризмом. Сіткова модель тероризму має системну подібність до епідемічних інфекційних захворювань. У зв'язку з цим цікаво прослідкувати деякі історичні аналогії.

Чому в Римській імперії, яка фактично включала в себе всю Західну Європу, масові епідемії інфекційних захворювань були явищем швидше випадковим, ніж закономірним? І чому феодальна Європа, що прийшла на зміну Римській імперії, так потерпала від епідемії? Справа в тому, що санітарно-гігієнічна культура в Європі за часів римського панування була набагато вищою, ніж в період Середньовіччя. Ко-

жен римлянин був носієм цієї культури, і ця культура прищеплювалась варварам. Суспільству з високою санітарно-гігієнічною культурою набагато легше боротись з епідеміями інфекційних захворювань, а для суспільства з низькою гігієнічною культурою епідемії – одне із найжахливіших бід. Суспільство, в якому всі громадяни активно протидіють ідеології, політиці й військовій практиці тероризму, значно більше захищене від згубних наслідків терактів, ніж те суспільство, громадяни якого чекають порятунку лише від відповідних державних структур.

Доказом цього стали події 1 вересня у Беслані. Патрульні блок-посту за хабар пропустили в містечко терористів, які скоїли безпрецедентний злочин проти людства, загубивши життя сотень дітей. У Беслані всі знали, що міліціонери на блок-постах беруть хабарі, але ж мовчали до того часу, доки це хабарництво не призвело до трагедії, нечуваної за своєю жорстокістю.

Тезу про відповідальність кожного необхідно більш фундаментально обґрунтувати, але в межах публікації зробити це складно. Обмежимося лише констатацією того, що на пострадянському просторі сформулювати таке ставлення громадян до тероризму надзвичайно важко. Звернемо увагу лише на факт, пов'язаний з тією ж бесланською трагедією.

По всій Європі прокотилась хвиля обурення цією трагедією у вигляді масових жалобних ходів громадян. Українські ЗМІ передавали інформацію про такі походи у Франції, Італії та інших західноєвропейських країнах. І це був спонтанний, а не спеціально організований рух людського духу, який сумує за безвинними жертвами. Українці обмежились офіційно оголошеною хвилиною скорботи, приєднатись до якої "змогли" не всі громадяни України. Багато хто навіть цю офіційну одну хвилину не приніс на вівтар пам'яті безневинних жертв.

Зміна ставлення кожного до тероризму – обов'язкова передумова зникнення (чи знищення) цього явища з суспільного буття. Досягти такої мети неможливо шляхом одноразової акції будь-якої соціальної структури чи постійної активної позиції однієї з ланок соціального організму (школи, церкви; якоїсь державної структури). Боротися проти тероризму, крім усього іншого, необхідно на філософсько-теоретичному та політологічному рівнях, на рівні впливу всіх виховних ланок суспільної організації (школи, церкви, мистецтва, ЗМІ тощо). Необхідно довести антитерористичну ідеологію до побутового рівня життя населення. Не можна доводити суспільство до антитерористичної істерії, але прищепити "соціально-гігієнічну вакцину" антитероризму людству необхідно обов'язково. До того часу, доки в будь-якому соціальному об'єднанні "лаври Герострата" будуть героїзуватись, людство не позбудеться проявів тероризму.

Іншою важливою проблемою, що значною мірою створює умови для проявів тероризму, є суперечність світоглядної орієнтації народів, що населяють цілі континенти. Подолати цю суперечність може лише діалог світоглядів (світоглядних парадигм), що склались у різних культурах. З цього приводу Ф.Рудич підкреслює гостру суперечність: "Такі західні "цінності", як порнографія, проституція, вживання алкоголю, масова культура, а останнім часом – нав'язувана терпимість до гомосексуалізму та одностатевих шлюбів, викликають в ісламських країнах ставлення до західної цивілізації як до розсадника зла" [4: 65]. Зауважимо, що відразу щодо пропаганди протиприродних збочень зрозуміла, адже іслам у цьому конкретному випадку здійснює оцінку саме цих "західних цінностей" із позицій загальнолюдської моралі.

Деякі світоглядні уявлення і навіть принципи, що в наш час стали реальністю життя Заходу, принципово конфліктують із відповідними принципами східної світоглядної парадигми. До того ж зазначені сумнівні моральні явища на Заході розвиваються, спираючись на принципи свободи людини та демократії. Протест східної світоглядної парадигми проти неприродних явищ абсолютно зрозумілий, він має сенс і право на існування. Адже якщо мені щось не подобається, то я маю право висловити своє невдоволення чи протест, це теж принцип демократії. З іншого боку, при прискіпливому аналізі східної світоглядної парадигми з позицій загальнолюдських цінностей прихильники західної парадигми знаходять те, що суперечить не тільки здоровому глузду людини, вихованій в душі свободи, а й природному праву людини. Отже, діалог світоглядів з метою досягнення здорового компромісу, порозуміння й терпимості – річ обов'язкова, якщо ми бажаємо, щоб світ став єдиним не лише економічно, а й духовно. Діалог "Схід-Захід" у світоглядному аспекті має вирішити ще одну проблему, що дісталась людству від того періоду його розвитку, коли світ являв собою систему колоніальних імперій. Насамперед це стосується патерналістського, інколи зверхнього, а часто-густо неокolonіального ставлення народів колишніх метрополій до народів колишніх колоній.

Історія і в цьому випадку дає підстави для певних аналогій, що допомагають розкрити суть явища. Моделлю морально-етичних відносин народів східних та західних соціокультурних систем може бути історія взаємовідносин білого населення США та афроамериканців за останні 200 років. Після громадянської війни та офіційної ліквідації рабства в цій країні відносини між білим населенням та афроамериканцями де-юре рівноправні, а де-факто існувала расова дискримінація. Лише після повстання "Чорних пантер" у 1968 році перед США постала дилема: або продовжувати практику фактичної дискримінації афроамериканців (і тоді доведеться жити на соціальному вулкані), або впровадити у практику повсяк-

денного життя, від конституційних положень і до побуту включно, рівні права народів США де-факто, незалежно від расового поділу населення країни. США обрали другий шлях, і це дало позитивний результат. Було затрачено чимало коштів та зусиль, але США в історично стислий час фактично позбулись проблем расової дискримінації та пов'язаної з ними соціальної напруги.

Зрозуміло, що конфлікт, як взаємне невизнання ідентичності один одного, між народами Сходу і Заходу має нерасовий характер, але по суті він існує, і проілюструємо його думкою відомого світової спільноті письменника з Туреччини Орхана Памук, який стверджує: "...якщо ти людина незахідна, до тебе завжди ставляться як до екзотичної тварини: такий собі повний фрукт – щось середнє між апельсином і персиком" [5]. Інша світоглядна спрямованість, інша культурна традиція, інше світосприйняття, якщо вони не порушують загальнолюдські норми суспільного співжиття, не повинні стояти на перешкоді визнання загальнолюдської ідентичності. Допоки людство не стане духовно й світоглядно єдиним, незалежно від рівня розвитку, конфлікт, що живить тероризм, існуватиме, ймовірно йтиме боротьба з тероризмом, а перемога над ним віддалятиметься все далі й далі. Процес світового історичного розвитку реалізується в діяльності всієї маси виду Людина Розумна. У той же час ставлення до того, хто відстав, з боку авангарду зверхнє. Індіра Ганді свого часу стверджувала, що світ ще затребує індійську філософію. Отже, народи, що йшли іншим від європейського шляхом розвитку цивілізації, не просто відстали в поході солдати, а спільноти, які відрізняються за соціально-культурним досвідом. Цю іншість необхідно сприймати як даність, як загальнолюдське надбання, а не як кроки дитини, що ще повинна мужніти.

Людяність не залежить від рівня розвитку виробництва та економіки, вона залежить від рівня розвитку гуманістичних традицій у взаємовідносинах. Щодо характеристики окремих людських спільнот поняття: "передові", "відстали", "розвинені", "ті, що стали на шлях розвитку" – відносні. В історичному плані сьогоднішні "відстали" завтра змінять своє становище. Ілюстрація тому – Японія та "азійські тигри". Глобалізація економічного та політичного життя вимагає порозуміння між різними народами, і це вигідно всім.

Є ще одна важлива проблема, яку людство повинно вирішити, якщо воно хоче позбутись світового тероризму як явища. Йдеться про морально-етичний аспект міждержавних відносин. Як би це парадоксально не здавалось, але аморальна політика існує і в сучасних умовах міждержавних стосунків, хоча вона й несумісна з прогресом ХХІ століття. Людство стривожене практикою подвійних стандартів у міждержавних відносинах. Особливо це є небезпечним, коли керівники країн під прапором боротьби з тероризмом розуміють досягнення дещо інших цілей. Представники інтелектуальної еліти афро-азійського регіону критично ставляться до тієї мети, яка проголошена США в боротьбі з тероризмом. Слушною є думка представника цього регіону С.Муні. Відповідно до його оцінок, за антитерористичною риторикою урядових кіл США криється намагання ще більше посилити роль Америки у світі. Аргументуючи свою точку зору, С. Муні посилається на заяву відповідального співробітника адміністрації США Діка Чейні, який доводить необхідність створення "світового порядку ХХІ століття", при якому "США залишаться найсильнішою державою світу в політичному, економічному й воєнному відношенні" [6: 47]. Відверто кажучи, є причина для стурбованості не лише євроазійців, бо поняття "світовий порядок ХХІ століття" якось перегукується з ідеєю "нового порядку", яким марили лідери третього рейху в Німеччині до 1945 р.

Боротьба зі світовим тероризмом буде ефективною лише за умови єдності політичних лозунгів, морально-етичних принципів та реальних дій світової співдружності, в іншому випадку хвороба затягнеться на століття. Як відзначає багато дослідників, тероризм – це не лише конкретні акції бойових загонів, груп, окремих смертників, а й відповідна ідеологічна та психологічна обробка світової громадської думки [7: 35]. Сформувати світоглядну передумову його подолання найважче, адже йдеться про зміну позиції населення планети щодо оцінки ролі кожної людини стосовно явища тероризму. Нова світоглядна позиція повинна бути сформована на всіх рівнях соціальної ієрархії відповідно до функцій, яку виконує та чи інша соціальна група, але з єдиною вихідною позицією: "до тероризму люди повинні ставитись так, як і до явища канібалізму", тобто як до явища абсолютно недопустимого в будь-яких його проявах. Отже, не лише держава, силові суспільні структури, а й уся система, що так чи інакше впливає на свідомість людства, повинна зробити свій внесок у боротьбу з чумою ХХІ століття. Наростання тероризму в цьому столітті буде таким же небезпечним, як екологічна проблема та стихійні й техногенні катастрофи разом узяті. Людству загрожує якщо не самознищення, то значна деградація всіх соціальних завоювань та інститутів [8: 67], загроза нависла навіть над демократією.

Нарешті, остання проблема – це та база, на якій може відбуватися діалог різноспрямованих світоглядних парадигм. На нашу думку, це можуть бути лише загальнолюдські цінності, загальнолюдські принципи моралі, загальнолюдське прагнення йти далі шляхом історично-прогресивного розвитку. Людство мусить збагнути, що, окрім державних, національних, регіональних інтересів, існує загальнолюдський інтерес – створити сприятливі умови життя виду Людина Розумна на планеті Земля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Марченко Ю. На тлі ціннісної кризи. // Політика і час. — 2003. — № 12.
2. Рудич Ф. Рік після трагедії // Віче. — 2002. — № 9.
3. Бондарчук О. Фактор сили у сучасному світі. Геополітичні зміни сучасної міжнародної безпеки після трагічних подій 11 вересня 2001 року. // Політика і час. — 2002. — № 3.
4. Заболоцький В. Тероризм // Філософський енциклопедичний словник. — К.: Абрис, 2002.
5. Богатова К., Бондар А. Орхан Памук: Я дуже скромна людина // Дзеркало тижня — 26.06.2004.
6. Муни С. Международный терроризм и "геостратегические уравнения" в Азии. // Азия и Африка сегодня. — 2003. — № 12.
7. Тробін М. Зомбування страхом // Віче. — 2003. — № 1.
8. Бахтін Б. Про тероризм і тоталітаризм // Сучасність. — 2003. — № 10.

Матеріал надійшов до редакції 10.09.2004 р.

Билодид Ю.М. Идеологический фактор в борьбе с терроризмом.

В борьбе с терроризмом, наряду с применением силы, необходимо изменить общественное сознание. Без таких изменений эффективное преодоление терроризма невозможно.

Bilodid Yu.M Ideological Factor in the Struggle Against Terrorism.

The article deals with the problem of public consciousness changes necessary in struggle against terrorism including the force applying. The antiterrorist struggle is impossible without these changes.